

Dave Boothroyd
Censurens slut

Det finns aldrig någon ren censur eller något rent upphävande av censur, vilket får en att betvivla den rationella renheten i detta begrepp.
(Jacques Derrida, *The Eyes of the University*)

Det är viktigt att veta vad man menar med "censur" (inte minst vad som har blivit "censurerat" i definitionen av censur) för att förstå begränsningarna för möjligheten att avskaffa den, liksom gränserna inom vilka sådana normativa appeller rimligen kan tänkas göras.
(Judith Butler, *Excitable Speech*)

När jag hörde talas om Markus Öhrns installation *Magic Bullet*, som under 49 timmar visar alla filmscener som någonsin blivit censurerade i Sverige, väcktes genast många olika tankar i mig. Först och främst blev jag överraskad över att höra att det var så mycket. Det hör ju trots allt till Sveriges rykte i världen att landet länge har varit ett mycket liberalt samhälle, särskilt i den enkla betydelsen att inte vara pryd i frågor om och representationer av sexualitet (tvärtemot vad britter traditionellt är kända för!). Denna tveklöst ytliga och populistiska tolkning av "det frigjorda svenska samhället" sammanflätas ofta med en föreställning om att Sverige har gått före resten av Europa (och i synnerhet Storbritannien) vad gäller liberala åsikter och moderna sociala normer och sedvänjor som förknippas med såväl 1960-talets sexuella revolution som med svensk socialdemokrati i allmänhet. I en mer seriös historisk reflektion över svensk liberalism, i fråga om att skydda "yttrandefriheten", bör det åtminstone finnas en vilja att erkänna och uppskatta det betydelsefulla i landets milstolpe från 1766 — nämligen tryckfrihetslagen, den första i sitt slag — och begrunda det inflytande som den lagens andemening har haft på svensk inställning till censur, i film och annan media, och i största allmänhet. Även om detta inte är en uppgift jag föresatt mig att utföra här, känner jag att jag åtminstone vill inleda med att uppmärksamma det som utmärker just denna plats och det filmfestival-evenemang som detta inlägg är en del av. Mycket av det jag har att säga här är ett försök att lyfta fram den kulturella kontextens betydelse för censuren, som konstitueras lika mycket av kommunikationsteknologiernas och medias materiella karaktär som av traditioner — koder, lagar, normer och sedvänjor och institutioner.

Det är allmänt känt, förstås, att den svenska Statens Biografbyrå (SBB) inte har klippt bort någonting alls från en enda film som visats här sedan 1995. Inte nog med det, den nyligen avgångna före detta direktören sedan tjugofem år tillbaka, Gunnel Arrbäck, klargjorde i flera offentliga uttalanden att SBB:s uppdrag och syfte bygger på anakronistiska antaganden, och att SBB — med tanke på den

teknologiska utvecklingen, såsom TV och internet — nu är totalt vilseledda i tron på sin egen makt att skydda en publik från förment negativa effekter av att titta på "skadligt material". Det är hur som helst viktigt att i detta läge komma ihåg att den förenklade orsaksinriktade "effektteorin" om mediapåverkan, som traditionellt återopas och hänvisas till i en sådan diskurs, sedan länge anses förlegad bland media- och kommunikationsteoretiker. Man har helt enkelt aldrig kunnat finna goda belägg som stödjer teorin. Kort sagt tror jag att vi kan medge, som Arrbäck åtminstone till en viss utsträckning tycktes göra, att inget av begreppen bakom det censur/klassificeringssystem som SBB använder sig av klarar kritisk, och med det menar jag rationell, granskning.

Censurregimer och de övertygelser som omger dem tycks i själva verket inte vara något annat än produkter av historiskt specifika kulturella formationer. Och i rationella, sekulära samhällen förväntar vi oss att censuren ska rättfärdigas "med goda skäl" — vetenskapliga argument och bevis — när den exempelvis påstås skydda särskilda grupper av människor, eller samhället i stort, från att ta skada. Men som sagt, det har aldrig funnits några övertygande bevis på exempelvis "psykisk skada" för barn eller andra personer som tar del av filmindustrins produkter (från början en av SBB:s huvudfrågor). Och — för att dra en parallell till de obscenitetslagar som är centrala i Englands censurhistoria — det finns inte heller några belägg för att demoralisering och fördärv orsakas av att titta på film och TV, att läsa litteratur etc. Att påpeka detta är inte alls detsamma som att förneka att vuxna behöver bry sig om och ta ansvar för vad de låter små barn se eller uppleva, precis som de skulle göra i andra situationer i livet som de bedömer kräva skyddsåtgärder av något slag. Att ta ett sådant ansvar förutsätter en realistisk inställning till det faktum att tillgången till kulturellt material har blivit en familjeangelägenhet, i den kablade värld vi nu lever i.

Efter att ha sett Magic Bullet måste man verkligen fråga sig vad det egentligen hade gjort för skillnad om ingen av de scener som verket består av någonsin hade klippts bort. Därifrån är det sedan ett litet steg till att också fråga sig om en myndighet som SBB, liksom Storbritanniens British Board of Film Classification (BBFC), inte borde läggas ned. Man skulle förvisso kunna påstå att de har gjort skillnad, att de faktiskt gjorde det för en tid sedan, med tanke på att det som de gör numera inte alls är censur: nu är de den klassificeringstjänst som de offentligt säger sig vara. BBFC, till exempel, säger sig söka upprätthålla en balans mellan de liberala principerna för deras egna klassificeringsriktlinjer och den stela inflexibiliteten i vissa delar av Englands lagstiftning. De flesta av BBFC:s censurklipp görs i samråd med filmregissörerna, i enlighet med deras egna kommersiella intressen rörande den möjliga effekt som klassificeringen kan ge i form av biljettintäkter. En av BBFC:s huvuduppgifter är att göra vad man skulle kunna kalla marknadsundersökningar, i syfte att förvissa sig om vad filmkonsumenten sannolikt kommer att uppfatta som stötande, oacceptabelt, olämpligt för barn etc, i förhållande till filmens teman och motiv. I den mån de ägnar sig åt denna typ av verksamhet, skulle man kunna säga att BBFC är en del av det större kulturmaskineri vars syfte är att anpassa den kulturella produkten efter konsumenten. De hjälper till att medla mellan distributörer och konsumenter (i de flesta fall oroliga föräldrar). De förstnämnda vill i regel leva upp till sina målgruppers förväntningar och de sistnämnda vill veta i förväg vad de bör förbereda sig på med avseende på råa bilder.

Ska ett sådant "slut" för (eller ska vi möjligen säga "mål" med) filmcensuren — dvs slutet för ett klassificeringssystem i vilket en rådgivande instans har i uppgift att medla mellan publiken, lagen och filmmakarna — tolkas som ett

tecken på en högre grad av mognad? Återigen vill jag påstå att vi endast kan närma oss den frågan genom att ompröva vår förståelse av den kulturella kontexten och omvandlingen av densamma genom just media — och jag ska återkomma till den frågan inom kort. Markus Öhrns Magic Bullet–installation måste berömmas för hur den provocerar oss alla till att omedelbart reflektera över kontextkonceptet. Den får oss att reflektera över den specifika kritiska tid som vi själva befinner oss i idag, då en särskild form av censur redan har nått sitt slut — åtminstone i ett medium och åtminstone på en specifik plats. Genom att här presentera för oss ett collage av censurerade filmklipp — sekvenser som vid ett specifikt historiskt tillfälle klippts bort från sina originalsammanhang — visar han hur tekniska procedurer såsom klippning, redigering och arkivering snärjs in i den sociotekniska makten i samhället i stort. Och genom att ytterligare "rekontextualisera" detta arkiverade material, återupprepar installationen i sig en specifik föreställning om "censurens slut".

Med tanke på hur jag just har beskrivit SBB:s och BBFC:s arbete och hur vi alla genom Markus Öhrns arbete haft möjlighet att se ocensurerad censurerad film, skulle det kunna vara rimligt att vid denna punkt i min text, och vid detta historiska ögonblick, dra slutsatsen att åtminstone just denna kulturform i "upplysta liberala samhällen" har befriats från en särskild sorts censur — den sort som tidigare påtvingats av statlig makt. Utifrån dessa nya förutsättningar skulle man kunna tänka sig att vi bör rikta vår kritik mot, och harm över, censur åt andra håll och mot andra platser, till exempel intoleranta och diktatoriska regimer och stater vars invånare lyder under dogmatiska religiösa auktoriteter, eller som lever under någon annan form av totalitär makt som, ofta på ett brutalt sätt, censurerar inte bara film och konstformer, utan alla former av fria uttryck — som vi ser det. Det finns utan tvekan många kandidater. Men hellre än att nu gå till sådana platser, bildligt talat, vill jag stanna närmare hemmaplan och snarare ställa följande fråga: vilka är "vi" i allt detta? Kanske är svaret: vi som i varierande utsträckning ser oss själva som moderna subjekt och barn av upplysningen, vilket filosofen Immanuel Kant för övrigt uttryckligen såg som en särskild kulturell mognad; vi som ser det moderna i vår subjektivitet just som antitesen till en särskild syn på censuren i form av en negation av, och ett hot mot, en idealiserad föreställning om "yttrandefrihet". "Vi" syftar helt klart på "vi som anser att yttrandefriheten måste försvaras till varje pris".

Censuren och makten

Om vi verkligen tänker oss censur som antitesen till det fria uttrycket, om vi tänker på censur som ett repressivt utövande av *suverän* makt, från statens håll eller någon annan *suverän* auktoritet som inskränker uttrycksfriheten, och om vi antar att liberala stater i kraft av sitt demokratiska ansvar kan skydda oss, deras medborgare, från den skada som åsamkas oss *genom att vi utsätts för censur*, glömmet vi då inte något viktigt? Glömmet vi inte att det inte kan finnas någon stat, eller tillstånd av mänsklig subjektivitet, eller samhälle, som är fullständigt fritt från censur? Inte på grund av att det finns eller alltid kommer att finnas små rester kvar av censurering här och där som fortfarande behöver ifrågasättas i yttrandefrihetens namn. Utan snarare på grund av att själva skapandet av ett förbud mot censur (som exempelvis formuleras i Sveriges tryckfrihetslag från 1766, i första tillägget i USA:s Bill of Rights eller i artikel 19 i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna etc) i sig är en "censurering av censuren". Det är en grundläggande inskränkning och en avgränsning av definitionen av "censur" som sammanfaller med skapandet av ett modernt socialt subjekt som, vid födseln, så att säga medger suverän makt till staten i utbyte mot skyddet av sin frihet i denna bemärkelse. Som Judith

Butler säger i citatet ovan: "det är viktigt att veta [Š] vad som har blivit 'censurerat' i definitionen av censur". Därför måste vi komma ihåg att det faktiskt inte är meningsfullt vare sig att vara "för" eller "emot" censur *per se*: sökandet efter den fullständiga yttrandefriheten och försvaret av densamma i namn av inkluderandet av alla, innebär samtidigt underförstått och ofrånkomligen exkluderingen av andra. Det är sålunda paradoxalt nog — men inte desto mindre per definition — en totaliserande gest.

Butler påpekar att konventionella förklaringar av censur "förutsätter att den utövas av staten mot dem som har mindre makt. Traditionella försvarare av dem med mindre makt menar att det är deras frihet som begränsas och ibland, mer specifikt, yttrandefriheten."¹ Vi måste inse att det får många olika konsekvenser om vi ser på censur enbart som utövandet av juridisk makt på detta vis, dvs som en fråga om "yttrandefrihet" inför lagen. "Inför lagen" betyder, med andra ord, inför censuren. En av dessa konsekvenser är att frihet/censur-dikotomin förutsätter att vi medger nödvändigheten i inrättandet av en reglerande verksamhet. Denna kniviga fråga om "lagens illegitima grund"² är särskilt angelägen och relevant idag, med tanke på vad som skulle kunna beskrivas som uppkomsten av en ny utspridd "kränkingskultur" som spelas ut i våra europeiska mångkulturella samhällen. Samhällen i vilka välmenande lagar mot hate speech och uppvigling till våld (som syftar till att skydda svaga från angrepp och attacker) också får oavsiktliga konsekvenser i form av inskränkningar av yttrandefriheten, för vissa personer i förhållande till andra. Lagen är i själva verket den censurerande reglerande verksamhet som har i uppgift att censurera det fria uttrycket om det är ondsint, genom att vidhålla att alla uttryck ska ses som kontextspecifika. Jag tänker exempelvis på debatten om huruvida rätten att kränka är viktigare än rätten att inte bli kränkt. I Storbritannien har det senaste tillägget i lagen om hate speech, som nu innefattar smädliga uttalanden om en persons tro, blivit centralt i denna fråga.³ Liknande frågor har väckts och utlöst polemik runt om i Europa. Begrunda till exempel för en stund den "danska karikatyraffären": i Storbritannien beslöt det statliga TV- och radiobolaget BBC och andra nationella TV-kanaler samt brittiska nyhetstidningar att inte visa teckningarna i sina reportage om händelsen och den efterföljande internationella uppståndelsen. De sade att de fruktade att bokstavligen upprepa "kränkningen", dvs en islamofobisk handling, om de visade den. Om tittarna/läsarna själva ville bedöma detta var de absurdt nog tvungna att vända sig till andra källor. Jag antar att man var mindre villiga att tala om att man också var rädda att riskera att ställas inför åtal, riskera att dömas som socialt ansvariga för att ha utlöst de våldsamma protester som möjligen skulle kunna uppstå, och förstås, riskera att själva utsättas för någon form av direkt hämndaktion av militanta grupperingar bland de kränkta. Den franska satirtidningen *Charlie Hebdo* och flera andra tidningar publicerade eller visade teckningarna och flera försök till enskilt åtal genomfördes mycket riktigt (åtalet mot *Charlie Hebdo* lades ned).

Den paradox som jag här pekar på är att när vi oreflekterat accepterar den normativa juridiska definitionen av censur, tillskriver vi felaktigt reglerande verksamheter (inklusive själva legislaturen) suverän makt — med andra ord, makten att göra det de säger sig göra. Vi antar felaktigt att staten genom en sådan verksamhet, i teorin och i praktiken, kan garantera ett skydd av förment gemensamma kulturella värden, däribland värdet av "fritt uttryck för alla". Men detta är en illusion: en illusion i vilken att vara för eller att vara emot censur i konventionell juridisk mening, inte innebär en motsägelse — vilket det i själva verket uppenbarligen är. Detta är en illusion om att yttrandefriheten är universaliserbar. Sanningen är snarare den att det i samhället finns en oförsonlig maktkamp om vem som censurerar vem, en kamp där man tar till alla

medel.

Motsägelsen som denna illusion på något magiskt vis förutsätts lösa, och som i vanliga fall är osynlig, uppstår på grund av att en viss "censur av censuren" alltid redan har skett. Censuren föregår och möjliggör i själva verket alltid begripligheten i att över huvud taget vända sig till en sådan reglerande makt — precis som grammatiken avgör begripligheten i vilket språkligt uttalande som helst.⁴ Censur är i allt väsentligt det som gör alla former av uttryck begripliga över huvud taget — inom en specifik gemenskap, ett samhälle eller en "kultur". Det är just för att censuren finns som något meningsfullt alls kan sägas, så tillvida att den möjliggör vad som är och vad som inte är tillåtet att identifieras som sådan. Av denna anledning kan censur inte bara ses som förtrycket av det som annars är fritt. Censuren möjliggör och frammanar snarare en särskild sorts subjekt, eller medborgare eller form av konstnärligt uttryck, samtidigt som den omöjliggör andra.

Låt mig försöka illustrera denna tanke med två olika exempel.

(1) För det första, en mycket brittisk anekdot: för inte så länge sedan bestämde sig en man vid namn Steve Gough för att fotvandras naken 160 mil från Cornwall nere i det sydvästra hörnet av England till John O'Groats i nordöstra Skottland. Han blev vid flera tillfällen arresterad av polisen för olagliga "kränkningar" genom att vara naken offentligt. Han anklagades, blev utlöst mot borgen och varje gång fortsatte han sin vandring. (Han blev för övrigt också våldsamt attackerad och skadad vid ett tillfälle, och vid ett annat tillfälle blev han polisanmäld av andra fjällvandrare, vilket resulterade i en kostsam spaningsoperation med polishelikopter.) När han var endast 16 kilometer från sitt mål arresterades han återigen av polisen och togs denna gång till ett mentalsjukhus, varifrån han sedan återfördes av polisen till Cornwall eftersom han hade över-trätt sina borgensvillkor i just den regionen. Gough hävdade hela tiden att han bara försökte "uttrycka sig fritt" genom sin vandring. Vad jag vill säga är detta: genom den lagstadgade censuren subjektifierades Gough, å ena sidan, som kriminell och otillräknelig; det enda möjliga alternativet till det var, å andra sidan, att subjektifiera honom som en aktivist av, låt oss säga, typen "militant naturist". Alla andra möjliga tolkningar av hans "identitet" är, inte direkt juridiskt censurerade, utan bokstavligen *obegripliga*.

(2) För det andra ska jag försöka relatera samma tankebana till filmmediet: en film är produkten av en mängd beslut som kan ses som censurhandlingar. Ta exempelvis besluten som en filmregissör fattar i klipprummet om att behålla vissa filmsekvenser och bildrutor och ta bort andra. Det finns inte en film — ett "original" eller "director's cut", som vi kallar det — utan att det har skett en bortklippning av något från något. Det måste i denna mening utföras en censurerande handling för att det över huvud taget ska finnas något som vi uppfattar som den oklippta filmen. Men detta är i själva verket en felaktig benämning: det finns inte något sådant som en "oklippt" film och således inte något sådant som en "ocensurerad" film. Jag menar att vi bör conceptualisera själva föreställningen om "filmen" i sig som en ursprunglig form av censur: en film klipper så att säga ut någon bit av den verklighet som skildras och "presenterar" den (dvs gör den närvarande) till synes för första gången. (Faktum är, skulle jag vilja säga, att det är den sortens djupa originalitet som vi belönar i filmsammanhang.) När vi talar om film tänker vi först traditionellt på dess förmåga att *re*-presentera — på den i grund och botten *fotografiska* bilden av någon sorts extern, ontologiskt oberoende verklighet. Denna traditionella beskrivning av filmisk representation är dock otillräcklig för att förklara det sätt på vilket "klippet" av verkligheten, som en film ger en unik

och egen prägel, avgör vad den kan åstadkomma och visa. Lika mycket som filmen utsätts för censur är den sålunda i sig en ursprunglig censurhandling; den är både censur och en performativ uttrycksform.

Jag vill påstå att utifrån dessa två exempel handlar "censurpolitik" inte främst om det ocensurerade, eller rätten att få tillgång till det ocensurerade *som ett mått på frihet*, utan snarare om makten att uttrycka sig *som en kreativ intervention i världen*. Den traditionella konceptualiseringen av förhållandet mellan filmen och världen, med en föreställning om gränsen mellan de två baserad på en "representationsmetafysik", är just ett exempel på hur "censureringen av censuren" bidrar till att begränsa de sätt på vilka vi kan konceptualisera film/värld-förhållandet. Censuren hindrar inte uttrycket mer än den möjliggör det: den makt som uttrycks genom censuren är, på sitt eget vis, precis lika *produktiv* som någon annan makt.

I sin analys av hate speech — och lagstiftningen mot detta — som performativitet riktar Judith Butler vår uppmärksamhet mot vad hon kallar den "implicita censuren" som är ständigt pågående och avgörande för distinktionen mellan det tillåtna och det otillåtna. Hon påpekar att "Den reglering som säger vad den inte vill ska sägas omintetgör sitt eget begär, genom att utgöra en performativ motsägelse som väcker tvivel kring dess förmåga att mena och göra vad den säger, det vill säga, dess anspråk på oinskränkthet."⁵ Den censurerande maktens "anspråk på oinskränkthet" betyder framför allt att censuren alltid är ofullständig, eller misslyckad. Den misslyckas inte på grund av svaghet, utan snarare på grund av att den frammanar de former av subjektivitet som den vill förbjuda. Generellt sett kan vi därför inte tänka oss yttrandefrihet utan censur. Butlers analys av lagstiftningen kring hate speech stödjer sig i mångt och mycket på den foucaultska beskrivningen av makt som en produktiv snarare än en repressiv kraft. Och i den återstående delen av denna essä vill jag säga något om hur övergången från analoga till digitala "uttrycksteknologier" skapar en ytterligare transformation av det sätt på vilket makt, subjektivitet, censur och kontroll står i inbördes förhållande till varandra.

Självcensur och teknologi

Att statens "anspråk på oinskränkthet" som reglerande makt över censuren idag är uppenbar för alla är i själva verket det som Arrbäck snuddade vid när hon påpekade att i internetåldern är den gamla idén om en reglerande censur redundant. Med andra ord är maktens, vilken makt som helst, anspråk på oinskränkthet inte längre osynligt. Visst finns det diktaturer, exempelvis Kina och Nordkorea, som försöker begränsa åtkomsten och uppladdningen av information, och som kan göra detta med varierande framgång.⁶ Men på grund av den digitala infosfärens specifika tekniska karaktär kan det man kortfattat skulle kunna beskriva som "censurering av åtkomst och delaktighet" inte påtvingas det som varit möjligt med modern tids traditionella teknologier och maktstrukturer. Under de första veckorna av 2009 blev detta tydligare än någonsin: att Israel nekade alla västerländska nyhetsbyråer inträde i Gaza hindrade inte världen från att se en mängd bilder, varav åtminstone några var livebilder av det våld som utbreddes sig. Det israeliska militära statsmaskineriet försökte censurera det som visades, men genom vad Butler kallar en "performativ motsägelse" hamnade just detta kraftfulla förbud i mediernas blickfång, och fick praktiskt taget allt vi såg att framstå som exempel på vad Israel inte ville att vi skulle se — vilket gjorde den israeliska censuren till en viktig del av händelserna.

Jag påstår inte för ett ögonblick att det hör till det förgångna att staten har makt att väcka åtal mot det som den uppfattar som lagöverträdelse, och därigenom avgöra vad som är tillåtet eller inte tillåtet att visas eller sägas, för så är det inte. Det finns en mängd fall som man skulle kunna peka på: dörrar sparkas fortfarande in, datorer beslagtogs, register inkrävs från internetleverantörer, webbsidor kan stängas ned. Storbritannien, exempelvis, har sedan 2000 en "Regulation of Investigatory Powers Act" som kan tvinga internetleverantörer att spåra all datatrafik som passerar genom deras servrar och sända den till det glättigt benämnda "National Technical Assistance Centre" för analys. Alla som engagerar sig för medborgerliga friheter i demokratiska länder borde helt klart oroa sig över en sådan utveckling. Men det kan visa sig vara omöjligt för staten att stoppa spridningen av det material som den skulle vilja hindra. Den motsatta sidan av situationen är att inga nationella nyhetsbyråer längre kan förvänta sig att fånga hela befolkningens uppmärksamhet; sådana byråer kan inte längre framställa sig själva som *deus ex machina*. Varje nod i nätverkssamhället är en potentiell "redaktör", en "remixare" och "informationsgenerator" — jag tänker exempelvis på bloggaren. I denna situation upplöser de teknologier som gör sådana interventioner och otaliga andra möjliga (och tekniskt lättillgängliga) i någon bemärkelse censorns traditionella makt. Om jag vill se den nederländske politikern Geert Wilders osmakliga lilla islamofobiska film *Fitna*, men nederländsk TV inte visar den för att den bedöms som olaglig uppvigling, kan jag se den på flera olika webbsiter. Om västerländska journalister nekas inträde i Gaza kan jag på samma vis vända mig till alternativa källor för bilder på vad Israel gör i Gaza. Om biografier ger efter för hoten och inte visar Theo Van Goghs Submission kommer YouTube-kopian alltid att finnas tillgänglig.

Det faktum att allt detta är möjligt har lett till en vitt spridd övertygelse om att internet står för en *prima facie*-demokratisering av kommunikation och information, och sålunda signalerar ännu en annan form av "slut" för censuren genom underminerandet av de traditionella sanktionsformerna. Men sanningen är att vi lever i en ytterst komplex situation som kräver en ny analys av hur själva makten verkar i det framväxande digitala samhället. I en kort men välkänd essä med titeln "Postskriptum om kontrollsamhällena",⁷ skriven för nästan 20 år sedan, förutsåg den franske filosofen Gilles Deleuze den metamorfos av maktstrukturerna som informationssamhället skulle leda till, på ett sätt som jag tror bidrar med många insikter till teoretiseringen av dagens tillstånd och en sannolik framtid för censuren. Genom att diskutera delar ur den essän vill jag peka på ett axplock av de sociotekniska fenomen som illustrerar den komplexa interaktionen mellan en mängd olika "makter", en interaktion som i sin tur hänger ihop med det sätt på vilket frågor om censur just nu uppfattas och spelas ut mot varandra.

Deleuze ger, kort sagt, en redogörelse för förändringen i maktfördelningen: en övergång från en staternas regim till en så kallad företagens regim. Detta, säger han, gör att det idag inte finns någon "anledning att fråga vilken regim som är hårdast eller mest uthärdlig, ty i båda två finns en motsats mellan frihet och underkastelse".⁸ Så kan vi till exempel se en förskjutning av censurmakten till företag som exempelvis Network Solutions — ett av de största och äldsta domännamnsföretagen på internet — som lagrar webbsidor enligt sina egna användarvillkor. Denna specifika policy fastställer exempelvis att Network Solutions inte i någon form lagrar material som är obscen, ärekränkande, smädligt, hädiskt, oanständigt eller på något annat vis stötande. Ett annat slags "företagsorganisation" är the Internet Watch Foundation (IWF), grundad 1996 av, som de själva uttrycker det, "internetindustrin" och sponsrad av en lång rad andra företag, varav många är välkända och etablerade, som Tesco, Vodaphone

och News International. IWF:s uttalade ambition är att vara "allmänhetens hotline" för rapporter om misstänkt illegalt innehåll, i synnerhet sexuella övergrepp på barn som lagras var som helst i världen, och kriminellt obscen och rasistiskt uppviglande innehåll som lagras i England. De understryker att de arbetar i samverkan med polisen, regeringen, den bredare internetindustrin och allmänheten för att bekämpa sådan (potentiellt) kriminell verksamhet.

Jag återger inte IWF:s ambitioner här för att ifrågasätta deras specifika avsikter som sådana (även om de uppenbarligen omfattar mer än sanktioner mot "internetpedofiler", som är deras främsta verksamhet, och bör iaktas med misstänksamhet) utan snarare för att belysa det sätt på vilket den makt som de och andra företag utövar skapar en ny sorts subjektivitet, en som utmärks av självcensur. Sådan självcensur är subjektets modus operandi i det självreglerande systemet. Jag tror att detta kan illustreras med hur YouTube kan välja att censurera sitt innehåll genom att ta bort en video (snarare än att förhindra uppladdningen av den) som lagts upp av en användare på webbplatsen, om de får ett visst antal klagomål från andra användare om att videon är kränkande. Så stor är mängden material som läggs ut på YouTube att de faktiskt är beroende av att användare får syn på sådant "kränkande" (och potentiellt illegalt) material. Dessa anmälare är dock inte offentliga i ordets traditionella bemärkelse, för där finns inte någon diskussion, ingen argumentation som förs i offentligheten och inget uppenbart behov av en offentlig sfär för att ett beslut att censurera ska genomföras. Anmälarna är en samling vitt skilda individer; var och en "självcensurerar" i vad som skulle kunna beskrivas som en "YouTube-företagsstil", och de belönas för detta med den påtagliga censureringsmakten över andra. YouTube kan som företag fatta ett beslut att faktiskt lägga upp en censurerad video igen som en eftergift till ett större antal klagomål från användare om att borttagandet av videon inneburit en oacceptabel censur av det fria uttrycket.⁹ För att få full tillgång till systemet — med andra ord, för att kunna använda det fullt ut som en YouTube-medlem — måste var och en för sig internalisera principen att en "exkluderingsmekanism" när som helst kan initieras automatiskt, eller snarare sättas igång genom interaktioner med systemet i sin helhet. Yttrandefrihetens förkämpar på internet torde oroas över ett sådant exempel på censur, oroas över det sätt på vilket censureringsmakten flyttas till företagen, och de skulle kunna hävda att de hellre skulle se att den censurerande makten stannar hos lagen (även om åtminstone vissa av dem själva anser sig vara emot censur tout court). Varför? För att i denna övergångsfas i vår kultur kan den lagstadgade censuren åtminstone överklagas. I den modell för företagsstyrd censur som jag just skisserat är problemet att man inte har någon klar uppfattning om vem, eller vad, som censurerar vem — situationen riskerar att utvecklas till något som har mer gemensamt med det som skildras i Kafkas *Processen*. Modellen är tänkt att visa hur den subjektiva intentionaliteten som traditionellt tjänat som grund för en offentlig sfär håller på att undermineras. Om inte annat illustrerar den, tror jag, det sätt på vilket censur kan komma att bli, och kanske redan håller på att bli, en intern fråga och en kontrollmekanism hos sociotekniska maktsystem.

Uppkomsten av en maktstruktur som verkar längs med dessa linjer sammanfaller enligt Deleuze med skapandet av ett kontinuerligt modulerat socialt subjekt. Företag, säger han, ersätter de sorters institutioner som traditionellt "modulerade" subjektet (såsom fabriker, skolor, sjukhus). Ett av dessa exempel, som jag tillstår är en aning perifert för mitt resonemang här, är skiftet i det kapitalistiska produktionssystemet från löner för specifika jobb, till ersättning som utbetalas till individer efter förtjänst. Och den ständiga övervakningen av prestationer, exempelvis i undervisningen i form av ständiga

utvärderingar i stället för slutexamen på kurser, eller beträffande andra offentliga tjänster i form av prestationstavlor som uppdateras inför allmän beskådan (en taktik som nu är mycket utvecklad, och ofta kritiserad, i England) är nu en vida spridd kontrollmekanism som exemplifierar denna deleuzianska föreställning om den ständiga modulationen av subjektet.

Censur utan slut

Vi lever i en tid när det gamla paradigmet om censur–makt–subjektivitets–sambandet överlappas av ett nytt paradigm av den typ som jag just har pekat på. Det är en tid när förändringar orsakade av digitala teknologier innebär såväl nya hot mot, som möjligheter för, det fria uttrycket. Själva begreppet om ett "fritt uttryck" har dock alltid, som jag har försökt visa här, varit resultatet av en särskild maktkamp: inte en kamp *emot* censuren — även om det kanske är så frihetsivraren uppfattar den — utan snarare *inom* censuren. Denna situation verkar ha konsekvenser för den liberalism som idag fortsätter att engagera sig för det fria uttrycket i allmänhet och det fria ordet i synnerhet, eftersom den tvingas göra detta utan den tydlighet som den en gång ansåg sig besitta beträffande exakt vad det är som den försöker försvara. Den måste göra det i de sociotekniska förändringarnas globala kontext å ena sidan, och i de mångkulturella samhällenas olika lokala kontexter å andra sidan. Varningsklockorna ringer medan vi börjar upptäcka nya hot som skapas i interaktionen mellan dessa två dimensioner. Vad som står klart är att det i denna situation finns en tendens att ställa två liberala impulser mot varandra (och ofta inom en och samma individ): försvaret av yttrandefriheten kontra begäret att inkluderas. Uppdelningen präglas dessutom av en krypande "rädslans kultur": efter 11 september lever vi under en auktoritär statlig maktstruktur som backas upp å ena sidan av antiterrorlagstiftning och å andra sidan av sporadiska "paniker" och populistisk skräckpropaganda om sådant som pedofili, droganvändning och ungdomsbrottslighet. Denna situation har lett till allmän förvirring inför de hot som i nuläget riktas mot medborgerliga friheter i demokratier som "våra" genom en generaliserad censurerande kultur där det vimlar av ryggmärgsreaktioner och oheliga misslyckanden att försvara yttrandefriheten. Låt mig avsluta nu genom att berätta något från mitt hemland, England.

Nyligen uppmanade regeringen chefer och lärare på brittiska universitet att ta hårdare tag mot "religiösa extremister" som använder deras lokaler, och rapportera misstankar om sina studenters extrema politiska sympatier. När en större lokal teater för inte så länge sedan satte upp pjäsen *Behzti* (Skam) av en ung sikhisk kvinnlig pjäsförfattare, Gupreet Kaur Bhatti, tvingades man efter en tid lägga ned uppsättningen på grund av hot och våld från manliga sikher i området. Den brittiska regeringen valde att se det som ett internt problem för sikherna, och gjorde ingenting för att hålla teatern öppen. Och alldeles nyligen beslutade det skattefinansierade statliga TV- och radiobolaget BBC att inte sända den internationella organisationen Disasters Emergency Committees vädjan om humanitära donationer till Gaza — av rädsla, sade de, för att i tittarnas ögon göra avkall på sin berömda "opartiskhet". Vad som står på spel i dessa exempel kan sägas vara opartiskhet, religiös tolerans och beskyddandet av utbildningsinrättningar, samtidigt som det rör sig om misslyckanden att försvara yttrandefriheten.

Listan över belägg och exempel på hur makten förflyttas till censorn är förstås oändlig. Närhelst makten förflyttas på det viset, begränsar och förutbestämmer den också hur en situation kan tolkas. Så länge den retoriska kraften i "respekten för andra" tjänar som substitut för "engagemanget" som

överbryggar det som skiljer oss åt, ifråga om censur såväl som allt annat, har vi en långdragen konflikt framför oss. Men så har det heller aldrig funnits någon tid då det fria uttrycket inte har varit en farlig idé, heller inte någon tid då frågan om hur vi uppfattar censurens ändamål inte bestämt vilka "vi" är.

-
- ¹ Judith Butler, *Excitable Speech*, London: Routledge, 1997, s 128
- ² Detta är inte rätt tillfälle att framhålla det filosofiskt komplexa i detta påstående. Den som är intresserad av aporin angående grundandet av lagen bör läsa Jacques Derrida, *Lagens kraft*, övers Fredrika Spindler, Stockholm/Stehag: Symposion, 2005 [1994].
- ³ Se the UK Racial and Religious Hatred Act (2006): www.opsi.gov.uk/acts/acts2006/ukpga_20060001_en_1 (090217).
- ⁴ Butler, s 129—138
- ⁵ Ibid, s 130
- ⁶ Att Australian Communications and Media Authority (ACMA) planerar att lägga 55 miljoner pund på att utveckla och lansera teknologier som filtrerar Internet åt användare ger en tydlig fingervisning om hur begränsandet av fri tillgång ligger högt upp på såväl demokratiska som diktatoriska regimers agenda. För mer information, se Laura Parkers nyligen publicerade artikel i *The Guardian* (081120) "Fears over Australia's £55m. plan to censor the internet", som finns på www.guardian.co.uk/technology/2008/nov/20/australia-internet-filter-censorship (090217).
- ⁷ Gilles Deleuze, "Postskriptum om kontrollsamhällena", övers Sven-Olov Wallenstein, i *Nomadologin*, Stockholm: Raster, 1998 [1990]
- ⁸ Deleuze, s 196
- ⁹ Ett intressant fall i det sammanhanget är YouTubes censurering av Pat Condell. Han är en brittisk professionell komiker som det senaste året har lagt upp en serie antireligiösa videor på YouTube. Det är lätt att se varför de kan tänkas väcka anstöt bland religiösa samtidigt som det inte är svårt att förstå hur YouTubes censurering av vissa av hans videor möttes av klagomål från "the YouTube community". För att följa detta, se: www.mediawatchwatch.org.uk/2008/10/02/now-condell-video-is-banned-from-youtube/.

Published 2009-05-26
 Original in English
 Translation by Malin Lundh
 Contribution by Glänta
 First published in *Glänta* 1/2009 (Swedish version)
 © Dave Boothroyd/Glänta
 © Eurozine